

în fiecare cauză concretă, a soluționării corecte a cauzelor, a individualizării pedepselor și a celorlalte sancțiuni aplicate de instanțele de judecată^[1].

32. Psihologia judiciară. Psihologia judiciară studiază comportamentul celor implicați în procesul infracțional, ca victime, făptuitori sau martori, aplicând psihologia generală și socială la domeniul infracționalității. Domeniul psihologiei judiciare îl reprezintă conduitele care se abat de la normele morale și mai ales legale dintr-o societate. Obiectul psihologiei judiciare îl reprezintă studiul și analiza comportamentelor implicate în procesul judiciar.

Secțiunea a 3-a. Principalele școli și curente de politică penală

Ș1. Relațiile de apărare socială în perspectivă istorică

33. Fundamentul represiunii. De-a lungul istoriei, gândirea juridică a explicat într-un mod extrem de divers necesitatea reglementării relațiilor de apărare socială. Există, totuși, o constantă, și anume o continuă dezbateră asupra dreptății, utilității binelui și răului^[2]. De răspunsul la aceste chestiuni depindea modul în care avea să fie reglementată represiunea. Identificarea unei motivații a sancțiunii (dreptul de a pedepsi, necesitatea de a pedepsi) este punctul de plecare pentru orice reacție eficientă împotriva faptelor periculoase.

34. Legea talionului. Apărarea valorilor sociale împotriva faptelor periculoase a devenit o funcție importantă a statului. În primele forme de organizare statală, unele legi (de exemplu, legea talionului) erau expresia unei civilizații violente și intolerante: „*să nu-l cruțe ochiul tău, ci să ceri suflet pentru suflet, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână*”^[3]; „*pământul să nu-l cureți în alt fel de sângele vărsat pe el, decât cu sângele celui care l-a vărsat*”^[4]. Vinovatul trebuia cel mai adesea adus în aceeași stare cu victima, contrariul dreptului contemporan. Totuși, este valabil și astăzi atașamentul față de dreptate pe care textele îl scot în evidență: „*caută dreptate și iar dreptate*”^[5].

35. Punitur quia peccatum est. Dezvoltarea statelor a condus la instituirea unor accepțiuni mai tolerante ale ideii de dreptate, pedeapsa având în continuare un caracter retributiv.

„Judecătorul restabilește egalitatea și o face ca și cum ar avea înaintea lui o linie împărțită în părți inegale, din a cărei parte mai mare el ar lua și ar adăuga-o la partea mai mică”^[6], precum și „să nu nedreptățim mai degrabă decât să nu fim nedreptățiti”^[7].

[1] *Idem*, p. 31.

[2] PH. MALAURIE, *op. cit.*, p. 10.

[3] MOISE, *Deuteronomul* 19.21, în PH. MALAURIE, *op. cit.*, p. 16.

[4] MOISE, *Numerii* 35.33, în PH. MALAURIE, *op. cit.*, p. 16.

[5] MOISE, *Deuteronomul* 16.20, în PH. MALAURIE, *op. cit.*, p. 16.

[6] ARISTOTEL, *Etica Nicomahică*, Cartea a V-a, 7, 1132, 19, traducere T. BRĂILEANU, Casa Școalelor, București, 1944.

[7] PLATON, *Gorgias*, 527 b, în *Opere*, vol. I, traducere AL. CIZEK, Ed. Științifică, București, 1974.

Apar și reflecții asupra legilor și cutumei, asupra legăturilor dintre cele două și a rolului lor în reglementarea relațiilor sociale.

„Orice chestiune de drept care este certă se bazează sau pe un text scris, sau pe un obicei statornic; dacă este incertă, trebuie cântărită cu balanța echității (...); dreptatea e cunoscută foarte bine oricărui om moral”^[1].

Inspirându-se din marii filosofi greci, dreptul roman a atribuit represiunii o finalitate complexă, aceasta servind la îndreptarea (*amendarea*) celui care a săvârșit fapta, cât și la intimidarea celorlalți membri ai colectivității, pentru a nu mai comite asemenea fapte (*exemplaritate*)^[2].

36. Punitur ne peccetur. Soluția de politică penală adoptată în Evul Mediu rămânea cea represivă, însă fundamentul dreptului de a pedepsi nu mai era răzbunarea, ci expiațiunea (ispășirea de către infractor a culpabilității sale). În consecință, pedepsele aveau un caracter aspru, intimidant, foarte multe fiind pedepse corporale. Sub influența dreptului canonic, pedeapsa este și un mijloc de îndreptare a vinovatului, *punitur ne peccetur*. Represiunea era o retribuțiune divină, o ispășire oferită de Dumnezeu^[3].

„Echitatea corespunde întocmai dreptății legale; după modul în care este înțeleasă, ea face parte din dreptate sau se deosebește de ea. Dacă prin dreptate legală se înțelege doar supunerea față de litera legii și în spiritul ei, atunci ea constituie o parte principală a dreptății legale. Dacă prin dreptate legală se înțelege doar supunere față de litera legii, echitatea nu mai constituie o parte a dreptății legale, ci a dreptății în sensul ei cel mai general; în cazul acesta ea este superioară dreptății legale”^[4].

Asprimea represiunii, evidențiată de gravitatea pedepselor, duce la concluzia că pedeapsa se baza pe ideea de *intimidare*. Concepția utilitară asupra pedepsei se concentrează pe ideea *rațiunii de stat*, care era suficientă pentru a legitima orice represiune^[5].

§2. Doctrina clasică

37. Considerații generale. Puține lucrări au avut o influență atât de importantă și promptă ca *Spiritul legilor* (1748) aparținând lui Montesquieu^[6]. Pentru Montesquieu, legea este un principiu universal subordonat rațiunii. Umanismul, spiritul de moderație, respectul pentru demnitatea umană îl vor face să condamne cruzimea pedepselor aplicate în vremea sa.

„Experiența a arătat că, în țările în care pedepsele sunt blânde, acestea produc asupra spiritului cetățeanului o impresie tot atât de puternică precum pedepsele aspre din

^[1] QUINTILIAN, *Arta oratorică*, Cartea a XII-a, capitolul III, în *Arta oratorică*, vol. III, traducere M. HETCO, Ed. Minerva, București, 1974, p. 358.

^[2] V. DONGOROZ, *op. cit.*, p. 38.

^[3] *Idem*, p. 39.

^[4] T. D'AQUINO, *Summa theologiae*, Questio 120, Ila, Illae, în PH. MALAURIE, *op. cit.*, p. 58.

^[5] V. DONGOROZ, *op. cit.*, p. 39.

^[6] Montesquieu, Charles de Secondat, baron de Brède și de Montesquieu (1689-1755).

alte părți. Nu trebuie să-i conducem pe oameni cu ajutorul unor măsuri extreme (...), dacă se va cerceta cauza tuturor extremelor, se va constata că ea constă în impunerea înfrăcțiunilor, și nu în moderația pedepselor”^[1].

În aceeași perioadă, o altă lucrare, *Dei delitti e delle pene* de Cesare Beccaria, dădea naștere la vii comentarii referitoare la scopul pedepsei și fundamentul dreptului de a pedepsi, determinând modificări importante în modul de a gândi aceste concepte, care au condus la apariția dreptului penal modern.

Cartea a suscitat comentarii nu numai în Italia, dar și în Franța, Voltaire^[2] afirmând că „Omenosul autor al delictelor și pedepselor (Beccaria) este foarte îndreptățit să se plângă de pedepsele adesea mult disproportionale față de gravitatea crimei și câteodată dăunătoare statului, care ar trebui, din contră, să tragă un folos de pe urma lor”^[3].

38. Principalele idei susținute de școala clasică. Doctrina sau școala clasică (după cum a denumit-o ulterior Enrico Ferri) cuprinde ideile, concepțiile și principiile de politică penală formulate anterior Revoluției Franceze și expuse în lucrările lor de Montesquieu, Cesare Beccaria, Bentham.

Doctrina clasică a fundamentat și a sistematizat principiile politicii penale moderne:

- legalitatea incriminărilor;
- egalitatea în fața legii penale;
- umanizarea pedepselor și a regimului de executare a pedepselor privative de libertate;
- răspunderea penală personală întemeiată pe săvârșirea faptei cu vinovăție;
- fapta care atrage răspunderea penală este rezultatul voinței neconstrânse a făptuitorului, persoana este înzestrată cu libertate de voință (liber arbitru).

Școala clasică a stabilit rațiunea și limitele dreptului de a pedepsi, s-a opus cruzimii pedepselor și modului de executare, propunând abolirea pedepsei cu moartea, a pedepselor corporale și infamante (Enrico Ferri, *Principii di diritto criminale*). Doctrina clasică examinează infracțiunea, infractorul și pedeapsa ca entități juridice abstracte. În concepția școlii clasice, persoana este înzestrată cu libertate de voință (liber arbitru), are capacitatea de a deosebi binele de rău și deci libertatea de a alege între acestea. Având o astfel de posibilitate, va răspunde moralmente pentru faptele sale (responsabilitate morală). Pedeapsa reprezintă o justă sancțiune ce trebuie aplicată infractorului în raport cu gravitatea infracțiunii. Totodată, școala clasică are meritul de a fi enunțat garanțiile libertății persoanei ce guvernează astăzi procesul penal: prezumția de nevinovăție, publicitatea ședințelor de judecată, administrarea probelor în contradictoriu.

Inspirat de enciclopediștii francezi și de Montesquieu, Beccaria, cel care a fundamentat ideile școlii clasice, s-a interesat îndeaproape de chestiunile legate de echitatea sistemului judiciar^[4]. Cartea sa *Despre infracțiuni și pedepse*, apărută atunci când autorul avea 26 de ani (1764), pune bazele dreptului penal modern. Succesul lucrării se datorează fuziunii

^[1] MONTESQUIEU, *Spiritul legilor*, VI, 12, traducere A. Roșu, Ed. Științifică, București, 1964.

^[2] François-Marie Arouet, numit Voltaire (1694-1778).

^[3] VOLTAIRE, *Livre des délits et des peines*, II, *Pléiade*, p. 771.

^[4] Cesare Beccaria (1738-1794).

dintre diferitele idei ale iluminismului aparținând autorilor săi favoriți, Montesquieu, Helvétius, Rousseau.

O parte a ideilor susținute în lucrare apăruseră deja în Franța. Meritul lui Beccaria este de a fi dezvoltat principiile fundamentale ale dreptului penal astfel cum sunt prevăzute în codurile contemporane, precum și principiile sistemelor judiciare moderne:

- legalitatea incriminărilor: „numai legile pot stabili pedepse pentru infracțiuni”^[1];
- umanizarea pedepselor: „cruzimea pedepselor (...) este inutilă”^[2], „scopul pedepsei nu este de a chinui și a îndurera”^[3], „pedeapsa cu moartea nu este un drept, ci un război al națiunii cu un cetățean”^[4];
- individualizarea pedepselor: „adevărată măsură a infracțiunilor este răul făcut societății”^[5], „cu cât pedeapsa va fi mai promptă și mai aproape de infracțiunea săvârșită, cu atât ea va fi mai dreaptă și mai utilă”^[6];
- prezumția de nevinovăție, rolul martorilor: „este nevoie de mai mulți martori, pentru că, atât timp cât unul afirmă și altul neagă, nu este nimic sigur și se impune dreptul pe care îl are fiecare de a fi crezut nevinovat”^[7];
- publicitatea procedurilor: „publice să fie judecățile și publice dovezile infracțiunii”^[8].

În scurt timp de la apariție, lucrarea este tradusă în franceză (1765) și în engleză (1768), constituind punctul de plecare a dezbaterii rolului pedepsei în lucrările lui Voltaire și Diderot.

Ostil pedepsei cu moartea, Beccaria afirmă că *pedeapsa capitală nu este nici necesară, nici utilă*, constituind o adevărată crimă judiciară.

Lucrarea a inspirat reformele judiciare din Franța (1780), Suedia (1772), conducând la abolirea torturii. Cazurile de pedeapsă cu moartea au fost reduse în Europa între secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, iar pedeapsa capitală a fost abolită în secolul XX.

Beccaria pornește de la teoria contractualistă a originilor societății, argumentând că individul cedează comunității politice doar atât din libertatea sa cât „este de ajuns a-i face pe ceilalți să o apere”^[9]. Exprimând formulări mai vechi din Helvétius și Pietro Vieri^[10], el exprimă acest scop în termeni utilitariști, ca asigurând „fericirea maximă împărțită între cât mai mulți”^[11]. Totuși, fundamentul contractual al societății dă individului drepturi împotriva folosirii fără discernământ a oricărei metode pentru realizarea celei mai mari fericiri generale, astfel încât Beccaria nu poate fi calificat ca utilitarist în sensul clasic, deoarece „nu există libertate dacă legile permit ca, în anumite împrejurări, un om să înceteze a fi *persoană*, devenind *lucru*”^[12]. Concepția este definită prin aceea că, „Pentru ca o pedeapsă să nu devină un act de violență (...) împotriva fiecărui membru al societății,

[1] C. BECCARIA, *Despre infracțiuni și pedepse*, traducere D. SCARLAT, Ed. Rosetti, București, 2001, p. 40.

[2] *Ibidem*.

[3] C. BECCARIA, *op. cit.*, p. 60.

[4] *Idem*, p. 98.

[5] C. BECCARIA, *op. cit.*, p. 51.

[6] *Idem*, p. 79.

[7] C. BECCARIA, *op. cit.*, p. 61.

[8] *Idem*, p. 65.

[9] C. BECCARIA, *op. cit.*, p. 13.

[10] D. MILLER, *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 62.

[11] C. BECCARIA, *op. cit.*, p. 9.

[12] *Idem*, p. 50.

ea trebuie să fie publică, imediată și necesară, cea mai scăzută cu putință în cazul dat, proporțională cu delictul și stabilită de legi”^[1].

39. Limitele doctrinei clasice. Școala clasică a avut o concepție strict normativă asupra infracțiunii, infractorului și pedepsei. Săvârșirea infracțiunii era, în concepția școlii clasice, o alegere greșită între bine și rău, o exercitare greșită a libertății de a alege, astfel încât prin executarea pedepsei răul produs societății se considera reparat, iar făptuitorul reabilitat. Viziunea pur juridică a criminalității și lipsa unei preocupări pentru mijloacele de prevenire a acesteia au împiedicat realizarea scopului propus, reducerea fenomenului infracțional.

§3. Doctrina pozitivistă

40. Considerații generale. Doctrina pozitivistă promovează un ansamblu de idei și concepții cu privire la natura și cauzele fenomenului infracțional, bazate pe cauzele naturale și sociale ale infracționalității. În cadrul doctrinei pozitivistice, fenomenul criminalității este determinat de factori ereditari (*teoria criminalului înăscut*, susținută de Cesare Lombroso)^[2] sau de factori sociali (*teoria sociologică*, susținută de Enrico Ferri^[3]). Departe de a fi o ființă liberă, capabilă să aleagă între bine și rău, astfel cum era descris de reprezentanții școlii clasice, criminalul, în concepția școlii pozitvistice, avea un comportament absolut determinat de factori ereditari sau sociali, ceea ce făcea ca certă comiterea infracțiunii. În consecință, se propunea prevenirea fenomenului infracțional prin măsuri *ante delictum*.

41. Principalele idei susținute de școala pozitivistă. Înainte de a fi un fenomen juridic, infracțiunea este un fenomen natural și social. Infractorul nu are libertatea de a alege între bine și rău, manifestările sale sunt absolut determinate de factori biologici, economici, antropologici, sociali. Răspunderea pentru faptă nu se fundamentează pe vinovăție, astfel

^[1] C. BECCARIA, *op. cit.*, p. 104.

^[2] Cesare Lombroso, fără a exclude influența factorilor sociali și fizici, a conceput infracțiunea ca o fatalitate ereditară, ereditatea având o importanță covârșitoare asupra criminalității. Altfel spus, criminalul era înăscut, semănând cu strămoșii săi, cărora le-a păstrat caracteristicile fizice. Aceste caracteristici, despre care se credea că ar indica tipul atavic pentru o persoană ce ar putea deveni criminal, erau devierile în mărirea capului sau a formei acestuia, asimetria feței, defectele particulare ale ochilor etc. – C. LOMBROSO, *Ricerche sul cretinismo in Lombardia* (1859), *Genio e follia* (1864), *Studi clinici sulle malattie mentali* (1865), *Sulla microcefala e sul cretinismo con applicazione alla medicina legale* (1873), *L'uomo delinquente* (1876), *L'amore nel suicidio e nel delitto* (1881), *L'uomo di genio in rapporto alla psichiatria* (1889), *Sulla medicina legale del cadavere* (ed. a 2-a, 1890), *Palimsesti del carcere* (1891), *Trattato della pellagra* (1892), *Le più recenti scoperte ed applicazioni della psichiatria ed antropologia criminale* (1894), *L'antisemitismo e le scienze moderne* (1894), *Genio e degenerazione* (1897), *Lezioni de medicina legale* (1900), *Delitti vecchi e delitti nuovi* (1902).

^[3] E. FERRI, *Sociologia criminală* (1884), *Școala pozitivă de criminologie* (1901) etc. Enrico Ferri (1856-1929), criminolog și sociolog italian, a fost discipolul lui Cesare Lombroso. Spre deosebire de Lombroso, care accentua cauzalitatea naturală a fenomenului criminal, Enrico Ferri s-a axat pe studierea factorilor economici și sociali care determină săvârșirea infracțiunilor. Ferri a fost autorul cărții devenite clasică în domeniu, *Sociologia criminală*, apărută în 1884. Întreaga sa operă a stat la baza redactării Codului penal al Argentinei din 1921. Argumentele sale, bogat documentate prin studii sociale și economice, pledau în favoarea extinderii prevenirii crimelor în locul pedepșirii acestora.

cum afirmaseră reprezentanții școlii clasice, deoarece făptuitorul nu avea posibilitatea unei alegeri raționale între bine și rău. Fiind absolut determinat în comportamentul său, tragerea la răspundere penală decurgea din nevoia de a apăra societatea. Conform ideilor școlii pozitivistă, nu se putea vorbi despre o răspundere morală, ci despre o răspundere socială.

Doctrina pozitivistă considera că *reacția antiinfracțională trebuie să corespundă pericolozității infractorului* și să se realizeze prin măsuri adecvate acestei pericolozități, de eliminare din societate în cazul criminalilor înnașcuți, alienați sau din obicei, ori prin măsuri de tratament în cazul infractorilor de ocazie sau pasionali.

În concepția Școlii pozitivistă:

- infracțiunea este un fenomen natural și social;
- manifestările persoanei sunt absolut determinate de factori biologici, economici, antropologici, sociali;
- răspunderea penală se bazează pe nevoia de a apăra societatea;
- reacția antiinfracțională trebuie să corespundă pericolozității infractorului;
- sancțiunea avea un scop curativ, trebuind să tindă la vindecarea anomaliilor care făceau dintr-o persoană un criminal periculos.

Prevenirea fenomenului criminalității trebuia să aibă prioritate în raport de reprimarea acestuia. Pedepsa avea un scop curativ, trebuind să vindece anomaliile care făceau dintr-o persoană un criminal periculos. Politica penală preconizată de doctrina pozitivistă viza luarea măsurilor pentru înlăturarea cauzelor criminalității, având astfel meritul de a fi orientat studiul fenomenului infracțional spre natura și cauzele acestuia.

42. Limitele doctrinei pozitivistă. Școala pozitivistă a negat garanțiile libertății persoanei promovate de școala clasică (prezumția de nevinovăție, răspunderea bazată pe săvârșirea faptei cu vinovăție), considerând că fiecare persoană are un comportament predeterminat. În plus, concepția determinării absolute a conduitei individului nu corespunde realității, respectiv capacității persoanei de a-și determina propriile acțiuni.

§4. Sisteme eclecticice

43. Terza Scuola. A treia școală italiană, școala pozitivismului critic (B. Alimena, B. Carnevale), îmbină concepția pozitivistă asupra etiologiei naturale a crimei cu concepția clasică a răspunderii morale. În ceea ce privește sancțiunile, sunt admise măsurile preventive, păstrându-se în același timp caracterul aflictiv al pedepsei^[1].

44. Doctrina politico-criminală. Ideile doctrinei politico-criminale au fost concepute de Franz von Liszt și susținute de Adolphe Prins și G.A. van Hamel, în cadrul Uniunii Internaționale de Drept Penal (1889). Doctrina politico-criminală este o doctrină eclectică, deoarece îmbină sistemul clasic al represiunii cu caracter juridic cu sistemul doctrinei pozitivistă, care atribuie crimei o cauzalitate naturală și socială. Represiunea are ca finalitate combaterea factorilor care au influențat persoana făptuitorului, dar își păstrează caracterul juridic.

^[1] V. DONGOROZ, *op. cit.*, p. 54.

După Primul Război Mondial, în 1924, la Paris se creează Asociația Internațională de Drept Penal, care a păstrat aceeași tendință eclectică referitoare la rolul sancțiunilor. Printre fondatorii Asociației se numără și Vespasian V. Pella^[1].

În prezent, Asociația Internațională de Drept Penal are contribuții în domeniul politicii penale și al codificării dreptului penal, în domeniul justiției penale comparate, al dreptului internațional penal.

45. Școala pragmatică. Ideile acestei școli au fost formulate de Quintiliano Saldaña în lucrarea *Noua criminologie* (1929). Justiția penală clasică, afirma Saldaña, este un teatru în interiorul căruia totul este convenție și mascaradă, iar antropologia criminală pozitivistă se aseamănă unui muzeu al crimei.

Doctrina pragmatică este o doctrină eclectică apropiată de concepția celei politico-criminale, dar caracterizată prin influența teoriilor pragmatice, după care doar rezultatele practice pot confirma valoarea unei măsuri. În consecință, pentru combaterea fenomenului criminalității, pedeapsa trebuie adaptată după influența avută față de condamnat^[2].

§5. Doctrinile apărării sociale

46. Considerații generale. În ceea ce privește fundamentul și constrângerea răspunderii penale, apărarea socială a pornit de la ideile doctrinei pozitiviste. Negând responsabilitatea morală și caracterul retributiv al pedepsei, doctrina pozitivistă propunea ca mijloc de combatere a fenomenului criminalității măsuri vizând pericolozitatea făptuitorului.

Ideile pozitiviste referitoare la apărarea socială au fost preluate de Adolphe Prins^[3], care a propus abandonarea disputei privind caracterul absolut determinat sau liber al conduitei făptuitorului și studierea stării periculoase a persoanei infractorului. Teoria sa nu se deosebea în realitate de ideile școlii pozitiviste.

După cel de-al Doilea Război Mondial, apărarea socială s-a concentrat asupra resocializării făptuitorului, apreciindu-se că binele societății nu presupune sacrificarea persoanei delincentului. În doctrina postbelică s-au conturat două tendințe: *apărarea socială subiectivă* (Filippo Gramatica) și *noua apărare socială* (Marc Ancel).

47. Apărarea socială subiectivă. Tendință extremistă a doctrinei apărării sociale, apărarea socială subiectivă a fost promovată de Filippo Gramatica în *Principii de apărare socială*.

În concepția lui Gramatica, apărarea socială era considerată o ramură autonomă a dreptului.

Se propune înlocuirea dreptului penal cu apărarea socială, deoarece instituțiile acestuia, infracțiunea, infractorul și pedeapsa, nu au condus la reducerea fenomenului criminalității. Societatea nu ar trebui să fie interesată de infracțiune (importantă este

^[1] Vespasian V. Pella (1897-1960), profesor universitar la Iași și București, raportor la Conferința Interparlamentară de la Washington, judecător la Curtea Internațională de la Haga, președintele grupului român la Conferințele Balcanice. Este autorul unor lucrări de drept penal internațional și procedură penală (*Delicte îngăduite; La criminalité collective des États et le droit pénal de l'avenir*).

^[2] V. DONGOROZ, *op. cit.*, p. 56.

^[3] A. PRINS, *Science pénale et droit positif* (1889), *La défense sociale et les transformations du droit pénal* (1910).

personalitatea făptuitorului, și nu activitatea obiectivă a acestuia) și infractor (interesează doar antisocialitatea, prin urmare, orice individ antisocial, nu numai infractorul, are nevoie să fie resocializat). Societatea are de câștigat din ameliorarea conduitei individului antisocial. Autorul neagă necesitatea dreptului penal, neagă noțiunea de infracțiune, deoarece ea este bazată pe aprecierea obiectivă a pericolului faptei, în opinia autorului importantă fiind doar personalitatea individului.

Renunțarea la garanțiile pe care le reprezintă dreptul penal, răspunderea bazată pe vinovăție și săvârșirea unei fapte periculoase, a făcut ca apărarea socială subiectivă să nu fie acceptată de Societatea internațională de apărare socială, al cărei inițiator și președinte a fost Filippo Gramatica.

48. Noua apărare socială. Ideile noii apărări sociale sunt promovate de Marc Ancel^[1], doctrina propusă de el criticând atât dogmele dreptului clasic (prezumția de cunoaștere a legii) pentru caracterul lor abstract, dar și ideile școlii pozitivistice (sentințele nedeterminate, măsurile *ante delictum*), pentru inexactitatea criminologică. Marc Ancel a promovat un umanism juridic și moral în dreptul contemporan, problema infracțiunii fiind privită ca o problemă individuală, a cărei soluționare depinde de personalitatea fiecărui infractor. Cunoașterea personalității delinventului urma să se facă pe baza unui dosar de personalitate, întocmit de specialiști în studiul asupra persoanei: medici, psihologi, sociologi, criminologi. Marc Ancel nu a negat rolul dreptului penal, în concepția sa măsura de resocializare putând fi atât o pedeapsă, în sensul clasic, dar și o măsură de siguranță. Ideile lui au avut o influență considerabilă în redactarea noului Cod penal francez^[2].

§6. Codurile penale române. Influența principalelor școli și curente de politică penală (1865-1969)

49. Codul penal de la 1865. Codul penal de la 1865 realizează unificarea legislației penale după Unirea Principatelor Române, marcând începutul dreptului penal modern^[3].

În 1850 a fost prezentat primul proiect de Cod penal, redactat de Vasile Boerescu, dar acesta nu a fost acceptat. În 1864, într-un termen extrem de scurt, aproximativ trei

^[1] M. ANCEL, *La Réforme pénale soviétique: Code pénal, Code de procédure pénale – Lois d'organisation de la République socialiste fédérative soviétique de Russie du 27 octobre 1960*, Centre français du droit comparé, 1962; *Code pénal yougoslave de 1951, traduction de Kutbi Akkan avec une notice spéciale par Marc Ancel*; *Code pénal de l'Éthiopie du 23 juillet 1977*, în *Les Codes pénaux européens*, dir. M. ANCEL, 5 volume, Centre français du droit comparé, Paris, 1957-1961; *De la vengeance expiatoire au traitement des délinquants*, în *L'évolution du droit criminel contemporain. Recueil d'études à la mémoire de Jean Lebreton*, P.U.F., Paris, 1968, p. 5-11; *L'individualisation judiciaire et la défense sociale*, în *Revue internationale de criminologie et de police technique*, vol. V, 1951, nr. 3, juillet-septembre, p. 194-204; *La défense sociale nouvelle, un mouvement de politique criminelle humaniste*, 3e éd., Cujas, Paris, 1954, p. 184; *La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789 et la politique criminelle*, în *Archives de politique criminelle*, 1990, nr. 12, p. 11-21.

^[2] Noul Cod penal francez a intrat în vigoare la 1 martie 1994. Secțiunea destinată individualizării pedepselor (Titlul III, Capitolul II, Secțiunea a 2-a) are ca denumire „Personalizarea pedepselor”.

^[3] V. DONGOROZ, *op. cit.*, p. 63 – „Cu toată vitregia vremurilor trăite de poporul român, evoluțiunea justiției represive, în ținuturile românești, nu diferă prea mult de evoluțiunea din țările apusului”.

luni, o comisie redactează două proiecte, unul pentru Codul penal, copiat după Codul francez din 1810, cu modificările aduse acestuia în Franța în 1863, și unele împrumuturi din Codul penal prusian de la 1851, și un alt proiect al Codului de procedură penală, copiat după Codul de instrucție criminală francez de la 1808. Aceste proiecte au fost promulgate și au intrat în vigoare în aprilie 1865, sub forma Codului penal și a Codului de procedură penală.

Codul penal de la 1865 a fost caracterizat ca fiind cea mai blândă lege penală din Europa aceluși moment. Codul reflectă ideile școlii clasice: legalitatea incriminării și pedepsei; responsabilitatea morală a infractorului; vinovăția ca temei pentru pedeapsă; egalitatea în fața legii; pedepse umanizate (codul nu prevedea pedeapsa cu moartea, spre deosebire de modelul său francez, care o menținea). În Partea generală erau prevăzute tentativa, concursul de infracțiuni, recidiva, instigarea, reabilitarea etc.

50. Codul penal de la 1937 (Codul penal Carol al II-lea). Codul a avut ca scop unitatea legislativă după realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Unirea din 1918 a făcut necesară o unificare legislativă. Dacă în Basarabia au fost aplicate aproape imediat (1919) codurile din vechiul regat, în Ardeal au continuat să se aplice fostul cod ungar, Codul penal ungar din 1878, Novele penale din 1908 și legile speciale complinitoare, iar în Bucovina au continuat să se aplice Codul penal austriac din 1852 și legile complinitoare.

Lucrările pentru redactarea noilor coduri penale s-au desfășurat între 1920 și 1936. Codul din 1936 a avut două surse de inspirație principale – Codul penal italian și Codul penal din Transilvania (în esență, de inspirație austriacă). Votat și promulgat în martie 1936, alături de Codul de procedură penală, Codul penal a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937, sub denumirea Codul penal Carol al II-lea.

Codul a realizat un progres important, fiind elaborat pe baza principiilor democratice și progresiste confirmate de practică. În instituțiile sale își găsesc reflectarea ideile școlilor clasice (legalitatea incriminărilor și pedepsei, răspunderea bazată pe vinovăție) și pozitivistă (au fost introduse măsuri de siguranță, unele cu privire la persoana juridică).

51. Evoluția dreptului penal român (1938-1969). Legile sunt expresia timpurilor pentru care au fost create. Dictatura regală din 1938 a produs schimbări și în domeniul dreptului penal, accentuând asprimea dispozițiilor penale. Astfel, în 1938 a fost introdusă în cod pedeapsa cu moartea pentru infracțiunile contra siguranței statului și a fost coborâtă vârsta de la care se răspundea penal de la 14 ani la 12 ani.

Codul penal a fost republicat în februarie 1948, pentru a corespunde cerinței noului regim. Principiul legalității a fost grav încălcat prin introducerea analogiei în Codul penal [art. 1 alin. (3)] prin Decretul nr. 187/1949^[1].

52. Codul penal de la 1969. Codul penal de la 1969 este creația profesorului Vintilă Dongoroz^[2], ceea ce a făcut ca dispozițiile sale să consacre principii de politică penală

^[1] Decretul nr. 187/1949: „Faptele considerate ca periculoase pentru societate pot fi pedepsite și atunci când nu sunt anume prevăzute de lege ca infracțiuni, temeiul și limitele responsabilității determinându-se în acest caz potrivit dispozițiilor prescise de lege pentru infracțiunile asemănătoare”.

^[2] Vintilă Dongoroz (1893-1976), profesor universitar la București, este fondatorul doctrinei penale moderne în România.

modernă, scăpând, în mare parte, influenței ideologiei regimului comunist aflat la putere. Codul a fost promulgat în anul 1968, a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1969^[1], fiind abrogat la 1 februarie 2014 prin intrarea în vigoare a actualului Cod penal.

Sunt consacrate principiile legalității incriminării și sancțiunii (pedepse, măsuri de siguranță, măsuri educative), al răspunderii penale personale întemeiate pe vinovăție, al excluderii caracterului umilitor, aflictiv al pedepsei, sub influența școlii clasice. Totodată, atenția acordată individualizării pedepsei, măsurilor de siguranță scoate în evidență influența școlii pozitivistice, în timp ce instituții ca înlocuirea răspunderii penale, executarea pedepsei la locul de muncă indică influența doctrinei noii apărări sociale.

53. Elaborarea unui nou Cod penal. Decizia elaborării unui nou Cod penal a avut la bază o serie de probleme existente în reglementarea anterioară, evidențiate de practică și de doctrină^[2]. Astfel, regimul sancționator penal reglementat de Codul penal anterior, supus unor frecvente intervenții legislative asupra diferitelor instituții, a condus la o aplicare și interpretare neunitară, lipsită de coerență a legii penale, cu repercusiuni asupra eficienței și finalității actului de justiție.

Elaborarea unui nou Cod penal a fost cerută și de necesitatea reasezării în limite normale a tratamentului sancționator. În acest sens, expunerea de motive a noului Cod penal sublinia faptul că practica ultimului deceniu a demonstrat că nu mărirea exagerată a limitelor de pedeapsă este soluția eficientă pentru combaterea criminalității^[3]. Soluția nu era deci o majorare a limitelor de pedeapsă, care nu făcea altceva decât să nesocotească ierarhia valorilor sociale într-o societate democratică (de exemplu, furtul unui autoturism ce valorează mai mult de 200.000 de lei era sancționat de Codul penal anterior, în urma unei modificări legislative din anul 1996, la fel ca infracțiunea de omor).

Filosofia noului Cod penal arăta că întinderea și intensitatea represiunii penale trebuie să rămână în limite determinate, în primul rând, prin raportare la importanța valorii sociale lezate pentru cei care înfrâng pentru prima oară legea penală, urmând să crească

^[1] Codul penal al României a fost adoptat prin Legea nr. 15/1968 (B. Of. nr. 79-79 bis din 21 iunie 1968). Ulterior a fost modificat și republicat, în temeiul Legii nr. 6/1973, în B. Of. nr. 55-56 din 23 aprilie 1973, iar o a doua republicare a fost dispusă prin Legea nr. 140/1996 și realizată în M. Of. nr. 65 din 16 aprilie 1997.

^[2] H.G. nr. 1183/2008 pentru aprobarea tezelor prealabile ale proiectului Codului penal.

^[3] H.G. nr. 1183/2008 pentru aprobarea tezelor prealabile ale proiectului Codului penal sublinia că, deși pedeapsa pentru furtul calificat era în Codul penal anterior închisoarea de la 3 la 15 ani, această sancțiune legală – nemaîntâlnită în niciun alt sistem de drept din Uniunea Europeană – nu a dus la o scădere semnificativă a numărului acestor fapte. De altfel, în perioada anilor 2004-2006, aproximativ 80% dintre pedepsele aflate în curs de executare prin privare de libertate pentru furt și furt calificat erau de cel mult 5 ani închisoare, ceea ce indică faptul că instanțele de judecată nu au simțit nevoia să aplice sancțiuni spre limita superioară maximă prevăzută de lege (12 ani în cazul furtului simplu, respectiv 15 ani, 18 ani și 20 de ani în cazul furtului calificat). Pe de altă parte, intervalul extrem de larg dintre limita minimă și cea maximă a pedepsei (de la 1 la 12 ani, de la 3 la 15 ani, de la 4 la 18 ani) a dus în practică la soluții mult diferite în ceea ce privește pedepsele concret aplicate pentru fapte asemănătoare ori la pedepse mari pentru infracțiuni cu o pericolozitate scăzută, fapt care nu asigură caracterul previzibil al actului de justiție.